

ZLATNA DOLINA NA PRAGU EUROPE

GRADSKI MUZEJ
POŽEGA

GRAD POŽEGA

Prikaz materijala iz kneževskog tumula 6 s nekropole Kaptol – Gradci

Požega, siječanj 2013.

«ZLATNA DOLINA NA PRAGU EUROPE»

Prikaz materijala iz kneževskog tumula 6 s nekropole Kaptol – Gradci

katalog izložbe

Gradski muzej Požega
Matice hrvatske 1

od 23. siječnja do 6. veljače 2013.

UVOD

Otkriće kneževskog groba iz starijeg željeznog doba na nekropoli Gradci iznad Kaptola 2005. godine označilo je na neki način prekretnicu u istraživanju tog razdoblja na europskoj razini. Iako je to do sada najbogatija cjelina tog razdoblja na tlu Hrvatske, pravi značaj tumula 6 ne leži samo u mnoštvu nalaza, nego u njihovoj nesvakidašnjoj strukturi. Upravo zbog toga riječ je o konzervacijskom i restauratorskom pothvatu koji je izuzetno zahtjevan, kako s tehničke i znanstvene, tako i s organizacijske i financijske strane. Iako je konzervacija nalaza započela već tijekom samog istraživanja, složeni postupci konzervacije i restauracije ovakvog jedinstvenog materijala mogu trajati i preko deset godina.

Upravo zbog činjenice da će ovaj nalaz zasjati u punom sjaju tek za koju godinu po restauraciji svih metalnih predmeta, odlučili smo našu javnost još tijekom znanstvene obrade kontinuirano upoznavati s ovom izuzetnom cjelinom čije tajne tek počinjemo otkrivati. Prije nešto više od dvije godine u potpunosti je završen postupak konzervacije i restauracije keramičkih posuda iz tumula 6 pa smo te vrhunske proizvode tog vremena predstavili na ovom mjestu. Riječ je o blagu zahvaljujući kojem arheološka zbirka požeškog muzeja svojom vrijednošću svakako nadilazi regionalne okvire. Šest mjeseci kasnije, povodom desete obljetnice istraživanja nekropole Gradci, predstavili smo materijal pronađen u prvih pet istraženih tumula.

Ovoga puta predstavljamo prve metalne nalaze iz kneževskog tumula 6 koji nam daju naslutiti bogatstvo i moć zajednice koja je živjela na našim prostorima i aktivno sudjelovala u stvaranju kulturnog tkiva ondašnje Europe.

POVIJEST ISTRAŽIVANJA

Povijest istraživanja željeznodobnog lokaliteta kod sela Kaptol u neku ruku počinje još u 19. stoljeću. Naime, još 1881. godine Kraljevski kotarski pristav u Iloku obavještava ravnateljstvo Arheološkog muzeja u Zagrebu "da se u mjestu 'Kaptol' kraj Požege nalaze grobovi, potičući iz predhistoričke dobe", upućujući dalje na lokalnog župnika Novakovića. Nakon toga postoji podatak da je kutjevački vlastelin, Milan Turković, koji je bio arheolog amater i povjerenik Hrvatskog arheološkog društva, vjerojatno početkom 20. stoljeća obavljao nekakva iskopavanja u Kaptolu. Nije poznato kakvi su bili njegovi rezultati. Ono što se, međutim, pouzdano zna jest da je Turković u svome dvorcu imao arheološku zbirku koja je nažalost nestala ili uništena u požaru koji je progutao dvorac. Ta je zbirka gotovo sigurno uključivala i prve nalaze iz Kaptola.

Moderna istraživanja počinju u kolovozu 1965. godine kad na sugestiju akademika Anđele Horvat u Kaptol stiže ekipa Arheološkog muzeja u Zagrebu. Istraživanja koja su narednih godina u najvećoj mjeri vodili V. Vejvoda i I. Mirnik uglavnom su se koncentrirala na nekropolu Čemernica na kojoj se pokazala potreba hitnog zaštitnog iskopavanja zbog intenzivne poljoprivredne obrade zemljišta na kojem su se tumuli nalazili. U razdoblju između 1965. i 1971. godine istraženo je 14 tumula, ali pravu veličinu ove nekropole teško je utvrditi jer je veći dio vjerojatno uništen poljoprivrednom obradom. Tijekom tih istraživanja pronađen je raznolik metalni i keramički materijal čija je iznimna ljepota i rijetkost jasno ukazivala na europski

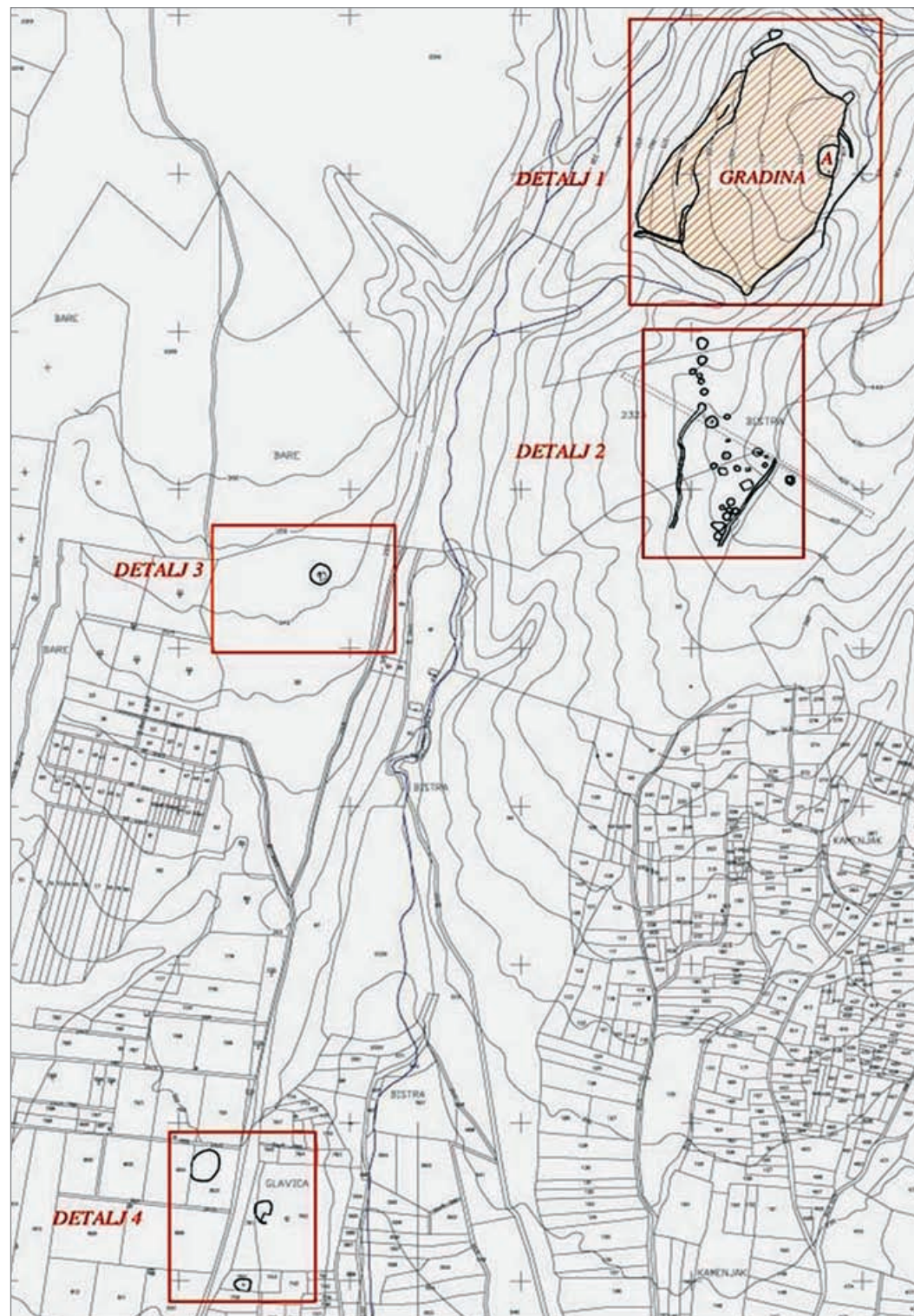
Sl. 1. Kaptol-Čemernica, kneževski tumul IV, izbor materijala
(Arheološki muzej u Zagrebu)

Sl. 2. Kaptol-Čemernica, kneževski tumul X, izbor materijala
(Arheološki muzej u Zagrebu)

značaj ovog nalazišta. To se posebno odnosi na dvije iznimne grobne cjeline pod tumulima IV i X, koje s pravom možemo nazivati kneževskim grobovima.

Tragove gradinskog naselja i druge grupe tumula na brdu Gradci pokraj Kaptola uočila je pregledima terena ekipa Arheološkog muzeja u Zagrebu još 1975. godine kad su poduzeta i manja sondažna istraživanja. Od 2000. godine sustavna istraživanja na tom nalazištu provodi ekipa Centra za prapovijesna istraživanja pod vodstvom dr. sc. Hrvoja Potrebiće, izvanrednog profesora na Odsjeku za arheologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu. Tijekom dosadašnjeg istraživanja definirano je oko dvadeset i pet, a istraženo petnaest tumula na nekropoli koja se nalazi u neposrednoj blizini gradine i čini se da je ograđena manjom fortifikacijom.

Sl. 3. Kaptol, kompleks željeznodobnog nalazišta, geodetski snimak (Centar za prapovijesna istraživanja)

Preliminarna istraživanja gradinskog naselja koje se nalazi sjeverno od nekropole na lokalitetu Gradci ukazuju da je velika površina naselja bila uključena u aktivan život koji je čini se kontinuirano trajao sve do ranog ili srednjeg latena, što bi u slučaju da se potvrdi većim brojem nalaza značajno promijenilo kronološku i kulturološku sliku ovog dijela Panonije. Na dijelu naselja na kojem se pretpostavlja postojanje nekakvog vjerskog ili društvenog središta, osim izuzetno kvalitetne keramike, pronađena je i lučna dvopetljasta fibula s nogom u obliku beotskog štita. Ovaj važan nalaz, baš kao i brusevi s brončanim drškama pronađeni na nekropoli Čemernica, dokumentira veze prostora južne Panonije s Balkanom, odnosno s glasinačkim kulturnim krugom.

Mnoštvo nalaza upućuje na golemu važnost kneževskog središta u Kaptolu u komunikacijskoj mreži koja je tijekom starijeg željeznog doba povezivala razvijena kulturna i proizvodna središta u Grčkoj i Italiji s bogatim sjedištima halštatskih kneževa u središnjoj Europi. Važnu ulogu u tom kulturnom transferu igrale su i željeznodobne kulturne skupine Balkana i Panonije poput Donje Doline i Glasinca s kojima je Kaptol bio neposredno povezan. Konjska oprema pontsko-kavkaskih oblika iz kaptolskih grobova predstavlja univerzalni statusni simbol vladajućeg ratničkog sloja u halštatskoj kulturi.

Veliko i prosperitetno naselje s dugim kontinuitetom života i bogati prilozi u grobovima elite koji sadrže ekskluzivne prestižne predmete iz udaljenih krajeva ukazuju na neslućeni znanstveni i kulturni potencijal ovog nalazišta koje bi se moglo pokazati kao jedno od najznačajnijih za cjelokupnu sliku kulturno-povijesnog razvoja srednje Europe, karpatske kotline i alpskog područja u starijem željeznom dobu!

Materijal pronađen pod tumulima na nekropoli Čemernici u cijelosti se čuva u Arheološkom muzeju u Zagrebu, gdje je dijelom izložen i u stalnom postavu, dok se svi nalazi s lokaliteta Gradci nalaze u Gradskom muzeju u Požegi gdje također zauzimaju središnje mjesto u stalnom postavu.

TUMUL 6

Svakako najznačajnija ratnička cjelina pronađena je pod tumulom 6 koji je bio i najveći na nekropoli Gradci položenoj niz obronke Papuka koji se spuštaju prema jugu od utvrđenog naselja. Tumul 6 nalazio se otprilike u sredini nekropole, neposredno uz malo povišeni nasip koji je s istočne strane ograničavao nekropolu uz koju je vjerojatno prolazio put kojim se prilazilo gradini s istoka. S obzirom da se tumul nalazio na padini, bilo mu je teško utvrditi točne dimenzije. Osim erozije, to je otežano i činjenicom da je prije četrdesetak godina tijekom vojnih vježbi na vrhu ovog tumula bio ukopan mitraljeski rov. U svakom slučaju sačuvana visina mu je bila oko 2,8 m, a promjer oko 18 m.

*Sl. 4. Kaptol-Gradci, tumul 6 prije istraživanja
(foto H. Potrebica)*

Tumul 6 u cijelosti je istražen tijekom tri kampanje 2004. i 2005. godine. Već na početku istraživanja na granici je sjeveroistočnog i jugoistočnog kvadranta djelomično pod kontrolnim profilom pronađen paljevinski grob manjih dimenzija (85 x 50 cm). Riječ je o pokojniku koji je spaljen na nekom drugom mjestu, a u grobu je pronađeno tek nešto malo gara, dosta kostiju, manja keramička posuda i željezni nož s pojasnom garniturom načinjenom od željeznih i brončanih elemenata s vidljivim tragovima organske podloge. Ovaj grob nije bio ukopan, nego je položen na površinu originalnog humka, a preko svega je nasut još jedan nasip čiju je originalnu debljinu zbog erozije teško utvrditi. Antropološka analiza sugerira da je riječ o muškom grobu, a temeljem zanimljive pojasne garniture s paralelama na istočnoalpskom području možemo ga datirati oko 550. godine pr. Kr. u vrijeme kad prestaje ukopavanje pod tumulima na čitavom prostoru južne Panonije.

*Sl. 5. Kaptol-Gradci, tumul 6, grob 1
(foto H. Potrebica)*

*Sl. 6. Kaptol-Gradci, tumul 6, grob 1, detalj
(foto H. Potrebica)*

*Sl. 7. Kaptol-Gradci, tumul 6, kamena obloga grobne komore
(foto H. Potreblica)*

U središnjem dijelu humka pronađena je još jedna nakupina slabije sačuvanih kostiju iznad koje su nađeni ulomci jednog kvalitetnog crnog grafitiranog lonca i plitice, kao i vjerojatno donji dio brončane višeglave igle i željezna perla. Sve je ovo bilo vjerojatno položeno na vrh drvene komore koja je bila sa svih strana obložena suhozidnom kamenom konstrukcijom poligonalnog oblika. Spomenuta konstrukcija bila je izgrađena od kamena različitih veličina od kojih su neki komadi bili teži od 250 kg. Goleme dimenzije ove poligonalne konstrukcije koja je na nekim mjestima bila široka oko 5 m, kao i složena konstrukcija cijelog tumula, odmah su navodile na zaključak da je riječ o važnom nalazu istaknutog pripadnika ondašnje zajednice, odnosno o kneževskom grobu!

Ispod kamena miješanog sa zemljom koji je predstavljao urušeni drveni poklopac, odnosno krov komore s pripadajućom kamenom oblogom pronađeno je mnoštvo nalaza. U sjeveroistočnom dijelu bila su tri željezna koplja i željezni mač, križni brončani razvodnici remenja te niz drugih željeznih elemenata konjske opreme, dvije željezne bojne sjekire i željezna pojasna garnitura s brončanim elementima u kojoj se može uočiti i kameni brus.

Sl. 8. Kaptol-Gradci, tumul 6, sjeveroistočni dio grobne komore (foto H. Potrebica)

*Sl. 9. Kaptol-Gradci, tumul 6, brončana situla (posuda)
s metalnim nalazima (foto H. Potrebica)*

U jugozapadnoj četvrtini pronađen je brončani mač, a sjeverno od njega pronađeni su kalotasti brončani razvodnici i košarasti privjesci te željezne žvale koje pripadaju drugoj garnituri konjske opreme uz koju su pronađene još dvije željezne sjekire. Uz sam sjeverni rub komore pronađena su još dva željezna koplja i brončana situla. Po sredini komore, a najviše u njezinom sjeverozapadnom dijelu, pronađeno je tridesetak keramičkih posuda raznih oblika (šalice, zdjele, lonci). Sav sadržaj komore stajao je na masnom žutom premazu koji je prekrivao dno komore i u kojem su se mogli uočiti tragovi drvenih balvana od kojih je komora bila načinjena.

Najveća senzacija istraživanja bio je sadržaj situle u kojoj su pronađeni dijelovi zdjelaste kacige, dva željezna perforirana diska (dijelovi kola?), brončane pravokutne pločice s rupicama na rubu (možda dijelovi oklopa?), drška i dijelovi korica prije opisanog brončanog mača, niz željeznih prstena, željezna perla tauširana broncom te niz drugih metalnih predmeta.

Osim po jedinstvenom grobnom ritualu i konstrukciji, ova je grobna cjelina izuzetno značajna i zbog raznovrsnosti i bogatstva nalaza kakve dosad nismo susretali u Hrvatskoj (situla, kaciga, mačevi). Ovakvo bogatstvo nalaza daleko premašuje bilo koji drugi grob starijeg željeznog doba na prostoru Hrvatske pa i šire, a njihov kontekst čini ovaj grob jedinstvenom cjelinom na području čitave halštatske kulture! Već sama tipologija i kontekst materijala pronađenog u ovom grobu daje mnoštvo ključnih informacija o počecima željeznog doba na prostoru Panonije i istočnih Alpa. Svi nalazi upućuju na dvije tipološki različite ratničke garniture koje su na gotovo istoj kvalitativnoj i kvantitativnoj razini. Ukoliko i rezultati antropoloških analiza potvrde ovakvu sliku, ovaj nalaz mogao bi biti najbolja ilustracija i podloga za razumijevanje koncepta „braće po oružju“ u željeznom dobu kontinentalne Europe. Tijekom istraživanja tumula 6 ukupno je izdvojeno stotinjak uzoraka za provođenje arheobotaničkih, antropoloških i zooloških analiza, a prema metalnim nalazima i keramičkim oblicima ovaj se grob datira u kraj 8. ili početak 7. st. pr. Kr., što ga smješta u za sada najstariju skupinu grobova na kaptolskim nekropolama.

Ratnička oprema predstavljena na ovoj izložbi predstavlja tek dio grobnih priloga iz ove izuzetne cjeline. Namjera nije bila uspostaviti jednoznačne veze između pojedinih elemenata, nego ilustrirati jednu kneževsku ratničku garnituru temeljem konkretnih nalaza. Komplet oružja iz ovog groba može se podijeliti u tri osnovna segmenta karakteristična za starije željezno doba: navalno naoružanje, obrambeno naoružanje i konjska oprema.

KONJSKA OPREMA

Načelo po kojem su ratnici u grobnim cjelinama prezentirani prvenstveno simbolički, što znači da priloženi predmeti ne moraju odgovarati vizualnom identitetu tog ratnika, a još manje njegovoj uporabnoj opremi, posebno dolazi do izražaja kod konjske opreme. Konjanička komponenta svakako je bila ključni dio koncepta halštatskog ratnika, a u grobovima je prezentirana putem konjske opreme i dijelova kola. S obzirom da u većini grobova nije bilo vidljivih ostataka konja ili potpune konstrukcije kola, često se interpretiraju kao predmeti koji po principu *pars pro toto* zamjenjuju stvarne konje i kola. Osim religijskih i konceptualnih konotacija, kao razlog za to navodi se i mogućnost da si zajednica jednostavno nije mogla priuštiti gubitak takvih vrijednih, ali i funkcionalnih dobara u grobnom ritualu, a to su opet mogli formalizirati kroz sustav obrednih pravila kojima bi se iz raznih razloga konji i kola isključivali iz grobnog rituala. Međutim, postoje dva osnovna prigovora toj hipotezi. Prvi je da u elitnim grobovima nalazimo predmete koji su izuzetno vrijedni, a putem grobnog rituala izlaze iz

Sl. 10. Kaptol – Gradci, tumul 6, rekonstrukcija konjske opreme (crtež M. Rončević)

operativnog posjeda žive zajednice. Drugi se odnosi na ritual kremacije koji se obično odvija na drugom mjestu od samog mjesta pokopa. S obzirom da se u grobove očigledno nije prenosio sav materijal sa spališta, moguće je da kola i konji u tom trenutku izlaze iz vidljivih okvira grobnog rituala, odnosno iako su bili spaljeni s pokojnikom, ne završavaju u grobu. Isto tako takvu predodžbu barem djelomično možemo pripisati i metodologiji istraživanja koja donedavno nije dovoljno pažnje posvećivala osteološkim ostacima, posebno spaljenima i onima životinjskog porijekla. Na to ukazuje i činjenica da u novijim sustavnim istraživanjima, pogotovo u bogatijim cjelinama često pronalazimo i tragove spaljenih konja. Neke kaptolske cjeline upućuju i na takvu mogućnost, a s obzirom na činjenicu da sav osteološki materijal iz tumula 6 još nije obrađen, ostaje otvorena mogućnost da i u tom grobu ima ostataka konja. U tumulu 6 nalazimo predmete koji bi se mogli odrediti kao dijelovi kola i dva potpuno različita kompleta konjske opreme. Kompletom čija konzervacija još nije dovršena dominiraju križni razvodnici poput onih iz kneževskog tumula X na Čemernici (grob s korintskom kacigom), dok je u ovoj rekonstrukciji prikazan komplet koji se sastoji od kalotastih brončanih razvodnika, željeznih kolutova i košarastih privjesaka (kat. br. 7. i 8.). Razvodnici su razdjeljivali remenje orme na mjestima gdje se ukrštavalo, dok su privjesci služili kao ukras koji je vjerojatno proizvodio i određeni zvuk tijekom jahanja. Mnoštvo identičnih privjesaka, brončani kolutovi i razvodnici slične koncepcije pronađeni su pod kneževskim tumulom IV na Čemernici (grob s grčko-ilirskom kacigom). Paralele za ovakve komplete konjske opreme nalazimo na širokom prostoru halštatskog kruga, ali je očigledno da su barem u ovoj zajednici bili oznaka najviše ratničke časti. I jedan i drugi komplet opreme sadrže i željezne dijelove poput žvala ili psalija, ali proces njihove konzervacije još nije gotov pa ovu rekonstrukciju možemo smatrati u neku ruku privremenom.

NAVALNO NAORUŽANJE

Kao što je već rečeno, kompleti navalnog naoružanja karakteristični za istočni halštatski krug sastoje se od kopalja i sjekira. Pod tumulom 6 pronađeno je ukupno pet vrhova kopalja u dvije skupine i dva para sjekira. Ovom prilikom predstavljamo skupinu koja sadrži tri koplja. U slučaju da ih promatramo samo kvantitativno na ovaj bismo način narušili simetriju koja se daje naslutiti po broju i prostornom kontekstu pojedinih elemenata ratničke opreme unutar grobne komore. Međutim, ukoliko pažljivije pogledamo, vidjet ćemo da dva od tri prikazana koplja pripadaju tipu halštatskih željeznih kopalja karakterističnom za nekropolu Gradci. Ova koplja imaju relativno dug list koji se trokutasto sužava prema blago zaobljenom vrhu. Rebro na listu je tanko i trokutastog presjeka, a tuljac za nasad je cilindričan i gotovo jednake širine od otvora do lista. Iznad otvora tuljac je ukrašen s po deset žljebova (kat. br. 4. i 5.). Treće koplje je očigledno znatno masivnije (kat. br. 3.). S dužinom od 47,4 cm za gotovo je četiri centimetra duže od prethodna dva, a list je na najširem dijelu širok 5,5 cm, što je za centimetar i pol šire od uobičajenog tipa! Ovo koplje ističe se i po obliku. List je ovalan i gotovo simetričan, a po sredini ima masivno rebro četvrtastog presjeka. Tuljac je također masivan i stožasto se širi prema otvoru bez vidljivih ukrasa. Izuzetno naglašeno četvrtasto rebro, oblik lista i masivnost čini ovo oružje dosta nezgrapnim ako ga promatramo isključivo kao funkcionalno koplje. Međutim, možda je riječ o statusnom simbolu, nekoj vrsti standarda koja bi označavala visoki status ratnika koji ga nosi u ratničkoj i društvenoj strukturi zajednica starijeg željeznog doba na ovom prostoru. Zanimljivo je da najbližu paralelu ovom koplju nalazimo upravo u kneževskom grobu pod tumulom IV na kaptolskoj nekropoli Čemernica (koji također sadrži dva manja i jedno ovakvo veće koplje). I na poznatoj nekropoli u Novom Mestu također nalazimo paralele za ovakvo oružje – isto tako u vrlo naglašenom ratničkom kontekstu.

Dominantno ofenzivno oružje istočnog halštatskog kruga u svakom je slučaju bila bojna sjekira koju nalazimo u tri osnovna oblika: sjekira s ručicama, sjekira sa zaliscima i sjekira s tuljcem za nasad. U tumulu 6 nalazimo sva tri tipa podijeljena u dva para. Par željeznih sjekira koji se predstavlja u sklopu ove rekonstrukcije sastoji se od sjekire s ručicama karakteristične za razdoblje ranog halštata (kat. br. 1.), ali se nalazi u istaknutim ratničkim cjelinama ove kulture i u daleko kasnijim fazama. Na kaptolskim nekropolama do sada je pronađeno pet sjekira tog tipa, a dvije dolaze iz tumula 6. Naime, takva sjekira dio je i drugog para željeznih sjekira koji je još u fazi konzervacije.

Druga sjekira ovog para željezna je sjekira s tuljcem za nasad (kat. br. 2.) koja se najčešće vezivala za kasnu fazu halštatske kulture, međutim, na prostoru dolenske grupe, posebno u Novom Mestu poznati su primjerci i iz relativno rano datiranih grobova.

Dominantan tip naoružanja poput sjekire svakako ima i golemu simboličku važnost u percepciji ratnika, međutim u arheološkim ju je kontekstima teško identificirati jer je zasjenjena izrazitom funkcionalnom komponentnom ovih predmeta.

MAČEVI PREDAKA

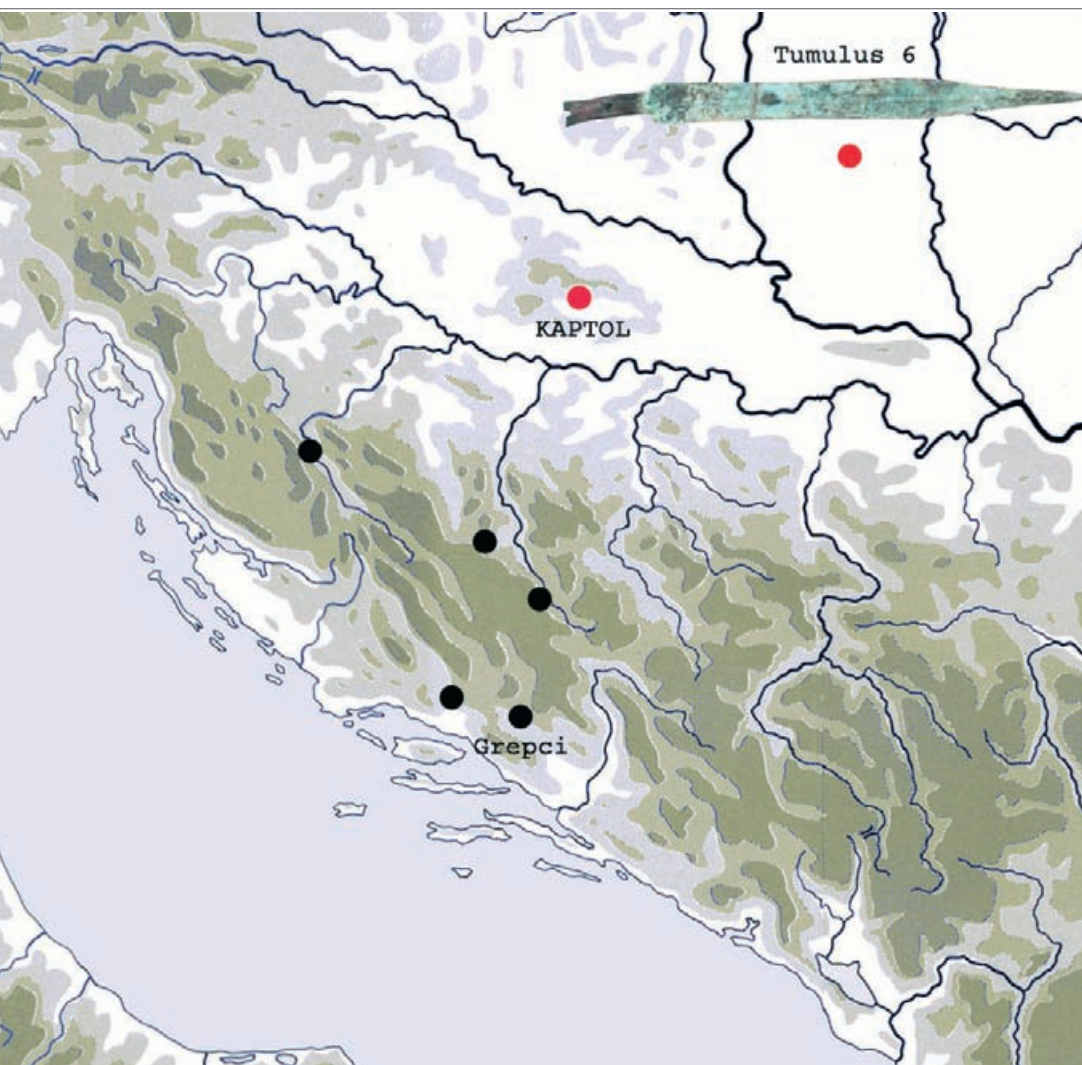

Središnji izložak na ovoj izložbi svakako je brončani mač. Tumul 6 jedinstvena je cjelina na području Hrvatske između ostaloga i zbog toga što je to jedini halštatski grob s mačem – i to ne jednim, nego čak dva! Naime, na ovom su se prostoru mačevi koristili u mlađim fazama brončanog doba i kasnije u latenskoj kulturi, ali u vrijeme starijeg željeznog doba na području istočnog halštatskog kruga mačevi nisu bili uobičajeni dio naoružanja. Stoga mač u kontekstu halštatskog naoružanja predstavlja svojevrsnu anomaliju. Unatoč tome, mačevi u grobovima halštatskih velikodostojnika u velikim europskim središtima željeznog doba nisu posve nepoznati. Riječ je o fenomenu „tradicijskih“ mačeva o kojima je mnogo autora pisalo u posljednjih dvadesetak godina (Tomedi 1996; Trachsel 2005; Clausing 1999). Spomenuti model objašnjava ove mačeve kao statusne simbole u grobnim cjelinama koji takvima postaju upravo zbog svoje kronološke udaljenosti, pa stoga i rijetkosti. Bez obzira je li riječ o lokalnom proizvodu ili uvezenom prestižnom dobru, ovakve pojave otvaraju i mogućnost kontinuiranog prijenosa ovih mačeva kao insignija vlasti kroz nekoliko generacija iste zajednice, što na spekulativnoj razini otvara mogućnost razmatranja i linearnog prijenosa vlasti. Potporu ovom modelu jasno pruža činjenica da većina spomenutih mačeva iz istočnohalštatskih grobnih cjelina dolazi iz kneževskih ukopa ili grobova veoma visokog statusa. Osim toga riječ je uglavnom o brončanim mačevima koji se javljaju u cjelinama kojima već dominira funkcionalno željezno naoružanje i to uglavnom koplja i bojne sjekire.

S obzirom da je željezni mač iz tumula 6 na nekropoli Gradci još u postupku konzervacije, o njemu ne možemo reći ništa detaljnije, međutim za brončani mač s jezičcem možemo sa sigurnošću reći da je riječ o tipu Kostel. Prvi argument da je riječ o nalazu koji pripada u kategoriju „tradicijskih“ mačeva je gotovo isključivo zapadnobalkanska distribucija ovog tipa, uz izuzetak primjerka iz Kaptola. Drugi argument je

Sl. 11. Kaptol-Gradci, tumul 6, brončani mač s koricama
(foto D. Doračić)

Sl. 12. Rasprostranjenost mačeva tipa Kostel
(prema: Potrebića 2013)

datacija ovog tipa na prijelaz iz kasnog brončanog u starije željezno doba. Ovakvo široka datacija posljedica je činjenice da jedino nalaz iz Kaptola dolazi iz sigurne grobne cjeline, dok je u ostalim slučajevima riječ o slučajnim nalazima, pojedinačnim nalazima u vodenim kontekstima ili o uvjetno nazvanoj ostavi Grepci (Marijan 1995). Svi predmeti iz te ostave sadrže predmete izrazito ratničkog karaktera poput mača, koplja s brončanom petom, ali i brusa s ukrašenom brončanom drškom i brončanog trna kacige koji su sigurno stranog porijekla i svakako predstavljaju statusne simbole u kulturama iz kojih potječu. Činjenica da ovakav statusni simbol dolazi i s područja koje je za Kaptol bilo značajno u smislu regionalne mreže kontakata govori nam da je i koncept ratnika bio jedna od poveznica među elitama koje su tu mrežu održavale. Općenito mačevi zapadnobalkanskog porijekla koji pripadaju razdoblju Ha B poput srodnih srodnih tipova Kostel, Tešanj i Veliki Mošunj imaju čini se ulogu insignija ratničke moći, što se odražava u činjenici da se uglavnom pojavljuju u specifičnim kontekstima, ali su često i svojevrsni relikti, znatno stariji od većine inventara.

Specifičnost kaptolskog mača ne leži samo u njegovom tipu i kontekstu u kojem je pronađen, nego i u sastavu. Naime, riječ je o maču koji je u usporedbi s drugim primjercima ovog tipa prilično loše lijevan i za kojega je utvrđeno da legura bakra od koje je načinjen umjesto kositra sadrži u najvećoj mjeri olovo. S obzirom da je prema dosadašnjim spoznajama takav sastav i način lijevanja anomalija u odnosu na standardne mačeve ovog tipa, možemo i to uzeti kao jedan od argumenata za tvrdnju da je u slučaju kaptolskog brončanog mača riječ o prije svega statusnom simbolu.

OBRAMBENO NAORUŽANJE

Obrambeno naoružanje koje obuhvaća kacige, oklope, štitovi i knemide (štitnike za potkoljenice) pokazuje bitno drukčiju sliku od navalnog oružja. U tumulu 6 pronađene su ukrašene brončane pločice s rupicama za našivanje koje su možda pripadale nekoj vrsti oklopa čiji je nosivi element bio organski materijal poput kože. Međutim, nisu u potpunosti konzervirane pa u ovom trenutku ne možemo dalje nagađati o njihovoj namjeni. Kacige unutar halštatskog naoružanja predstavljaju posebnu kategoriju. Najstarija halštatska kaciga je zdjelasta kaciga koja se javlja u 8. st. pr. Kr. i to uglavnom prema kraju. Najveća koncentracija tih kaciga je na području Dolenjske sa značajnom skupinom od dvadesetak komada u samom Hallstattu i sporadičnim nalazima na rubu istočnog halštatskog kruga, o čemu je svjedočio do nedavno usamljeni primjerak iz Batine. Osim toga, u Hrvatskoj su do sada bila poznata tek dva primjerka i to s nalazišta Budinjak koje je na samom rubu dolenjske skupine. Stoga je pronalazak ovakvog tipa kacige u Kaptolu predstavljao svojevrsno iznenađenje. U posljednje vrijeme revizijom starih cjelina i novijim istraživanjima utvrđeni su elementi takvih kaciga u još tri grobne cjeline od kojih je jedna u Podunavlju, jedna u Posavini, a jedna s prostora kaptolske skupine. Kaptolska kaciga u tom okruženju pripada među najluksuznije i najraskošnije primjerke čija je kalota osim malenim brončanim čavlicima bila obložena i ukrašena s nekoliko desetaka kružnih ploča sa središnjim trnom, a na vrhu kacige bila je tjemena ploča s profiliranim trnom.

Pitanje je međutim kakve to implikacije ima na identitet ratnika koji su pokopani s tim kacigama. Jesu li kacige samo predmet, dio ratničke opreme, ili su dio cijelog konceptijskog paketa ratnika koji bi onda bio povezan ili pod utjecajem prostora odakle takvi predmeti dolaze? Jesu li te kacige uopće dio funkcionalnog naoružanja ili su zapravo statusni simboli koji odražavaju unutrašnju hijerarhiju pripadnika ratničke elite?

Sl. 13. Rasprostranjenost zdjelastih kaciga
(prema: Egg 1988, str. 217., Abb. 7)

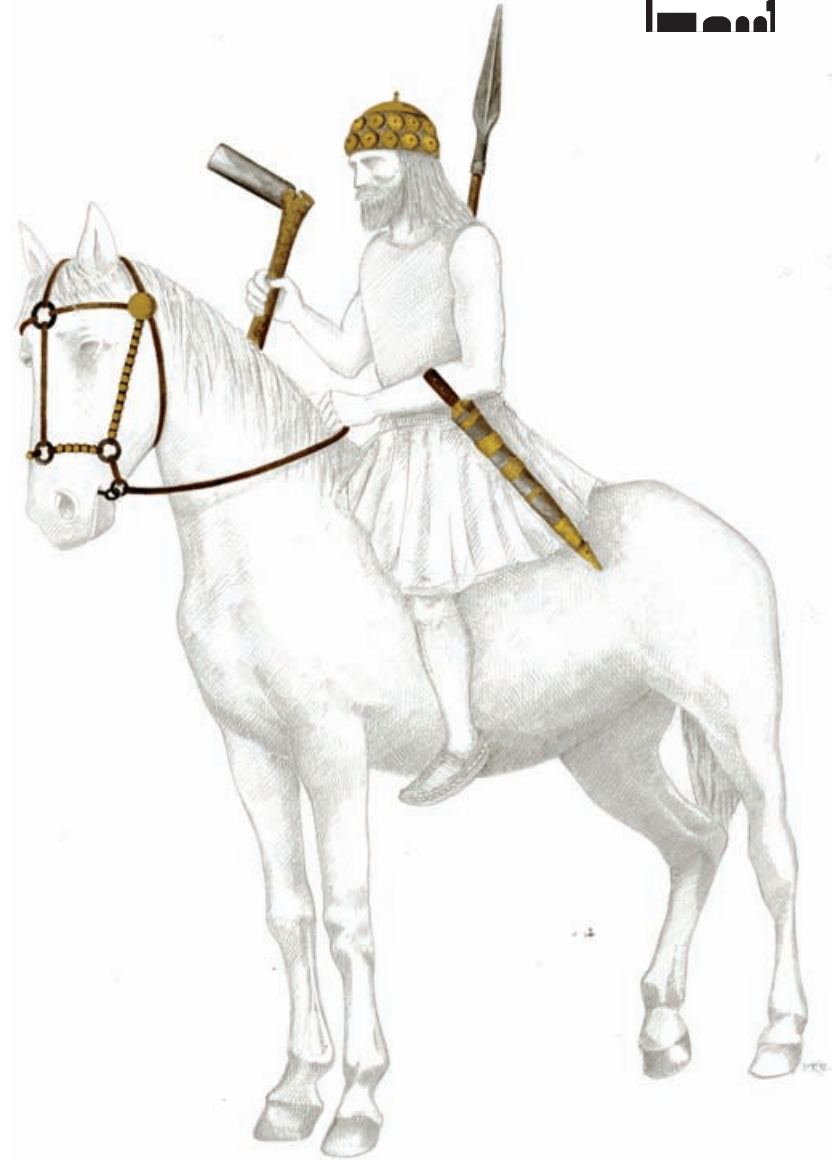
Sl. 14. Budinjak, rekonstrukcija zdjelaste
kacige (Muzeja grada Zagreb)

KAPTOLSKI RATNICI

Pregled ofenzivnog i defenzivnog oružja zapravo daje dvojaku sliku halštatskog ratnika. Jedna je ona funkcionalna razina, a jedna je razina pojavnosti, odnosno vizualnog identiteta koji je usko povezan s konceptom ratnika u određenoj zajednici ili kulturi.

Međuodnos te dvije razine možemo najbolje vidjeti ako pobliže pogledamo one grobove na nekropolama oko Kaptola koji sadrže oružje i koje prema tome možemo tretirati kao ratničke ukope. Na nekropoli Čemernica takvih je šest, a na nekropoli Gradci pet. Ako pogledamo razdiobu ofenzivnog naoružanja iz tablice, vidljivo je da u devet takvih cjelina nalazimo koplja, u šest bojne sjekire, u dvije po dvije željezne strelice, a samo u jednom slučaju prisutni su mačevi. Ako pogledamo defenzivno oružje u cjelini, vidimo da se takvi nalazi pojavljuju samo u tri groba. Konjsku opremu nalazimo u šest grobova, a dijelove kola samo u jednom ratničkom grobu i to u istom tumulu gdje je očigledno da postoji oprema za više konja. Analiza ovih podataka daje nam sliku kaptolskog ratnika. Temeljno ofenzivno naoružanje sastojalo se od dva do tri koplja i bojne sjekire koja se u čak četiri od šest grobova javlja u paru. Jedinstveni nalaz mačeva u izuzetnom kontekstu kneževskog groba samo potvrđuje njihov karakter „tradicijskog“ oružja, odnosno statusnog simbola. Po dvije strelice koje nalazimo u dva groba također podupiru interpretaciju da nije riječ o funkcionalnom oružju nego možda o oruđu za lov, odnosno vjerojatno predmetu koji simbolizira životni stil elite, odnosno status moćnog ratnika. Bez sumnje su aktivni ratnici nosili štitove i nekakvu zaštitnu opremu za tijelo i glavu, međutim, ta se oprema očito uglavnom izrađivala od organskih materijala (drveta i kože) pa nam nije ostala sačuvana, osim u tri slučaja

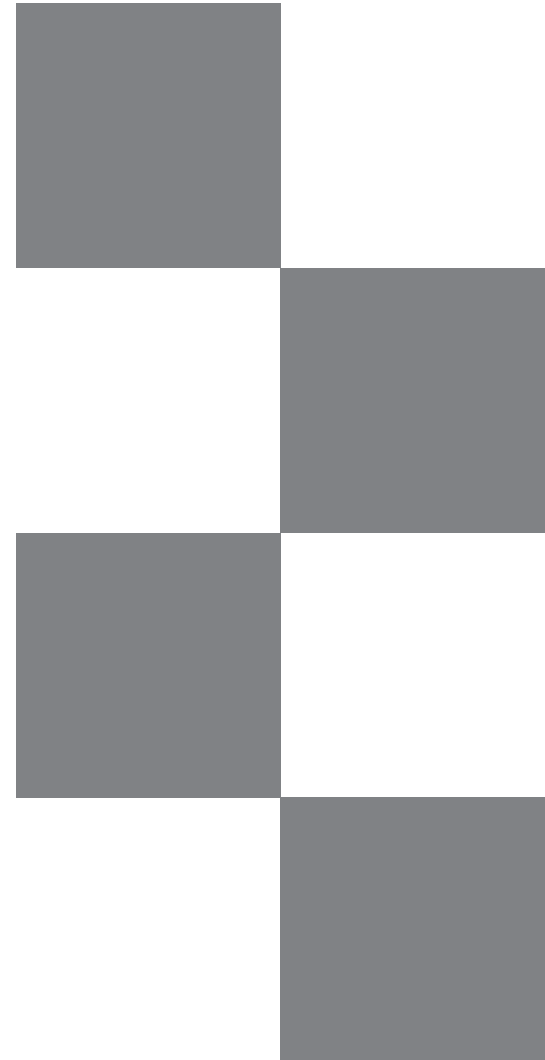
Sl. 15. Kaptol-Gradci, tumul 6, rekonstrukcija ratnika (crtež M. Rončević)

kada je riječ o vrijednim kompletima uvezenog obrambenog naoružanja. Zanimljivo je da su nalazi konjske opreme relativno česti i da ih nalazimo i u ratničkim grobovima koji sadrže samo koplja i u kneževskim grobovima, što nam daje za pravo da pretpostavimo da su konjanici bili standardni dio operativnih ratnika kaptolske zajednice. S druge strane, unutar skupine ratničkih grobova kola nalazimo samo u kneževskom tumulu 6 na nekropoli Gradci s višestrukim nalazima konjske opreme. To kola svakako stavlja u kategoriju statusnog simbola, ali ne nužno povezanog s konceptom ratnika. Naime, isti tip okova osovine nalazimo na nekropoli Čemernica u tumulu II koji po svemu ostalom ima odlike ženskog ukopa.

Kompleti naoružanja ilustriraju i način borbe koji je na ovim prostorima, po svemu sudeći, bio još uvijek pojedinačan (sulice za bacanje i sjekire za borbu izbliza).

Osim kopalja i sjekira, oružja karakterističnog za čitav prostor halštatske kulture, u grobovima kaptolskih kneževa nalazimo i jedinstvene komplete uvoznog obrambenog naoružanja, među kojima se ističu izuzetna zdjelasta kaciga te grčko-ilirska i korintska kaciga koje su najsjeverniji nalazi grčkih kaciga u Europi! Kad se tome pridodaju brusevi-žezla s ukrašenim brončanim drškama koji su vjerojatno došli s Balkana kao i konjska oprema proizvedena na način i po ukusu moćnih konjanika s Istoka, jasno nam je zašto su ti nalazi učvrstili Kaptol na karti važnih središta starijeg željeznog doba u ovom dijelu Europe.

Bogati prilozi u grobovima ovih moćnih plemenskih poglavara ilustriraju duboku uključenost ovog prostora u mrežu razmjene prestižnih dobara između elita pojedinih željeznodobnih zajednica koja se rasprostirala širom ondašnje Europe. Ta mreža osiguravala je transfer ljudi i dobara i, što je još važnije, ideja i tehnologije na velike udaljenosti stvarajući zajedničku osnovu i temeljno vezivno tkivo različitih europskih kulturnih prostora. Upravo prostor središnje i zapadne Slavonije kojim dominira kaptolska grupa kao najdalji izdanak halštatskog svijeta igra ključnu ulogu u takvom kulturnom transferu i u tome leži njegovala golema znanstvena i kulturna važnost za razumijevanje slike i dinamike razvoja željeznog doba na daleko širim prostorima.

U većini halštatskih grobova nalazimo i bogat keramički inventar koji se može temeljno podijeliti na urne i na komplete posuđa. Keramičke posude pronađene u Kaptolu jedinstvenih su oblika i čudesnih ukrasa i predstavljaju jedne od najljepših primjeraka svoga vremena u čitavoj Europi. Iako nisu savršene izrade i ukrašene su relativno jednostavnim geometrijskim ukrasima, kaptolska keramika odiše jedinstvenom ljepotom kakva je ponovljena rijetko gdje u Europi tog vremena. Većina finih posuda prevučena je sjajnim slojem grafitu, što im daje poseban metalni sjaj, a upravo rudnik grafitu koji se iskorištavao još do sredine 20. stoljeća predstavljao je jedan od važnih temelja bogatstva i moći kaptolskih kneževa.

U tumulu 6 pronađeno je gotovo trideset različitih keramičkih posuda, što svakako predstavlja najbogatiju cjelinu te vrste na tlu Hrvatske pa i šire! Među tim posudama nalazimo lonce, zdjele, šalice i plitice ukrašene na različite načine. Tamna uglučana površina, u većini slučajeva premazana grafitom i ukrašena žlijebljenim geometrijskim ukrasima gotovo je zaštitni znak kaptolske kulturne skupine, a značajnu skupinu među njima čine keramičke posude ukrašene metalnim (kositrenim ili brončanim) trakama i pločicama. Iako na europskoj razini nisu veoma rijetke, pojavljuju se gotovo isključivo u znakovitim grobnim kontekstima. Zanimljivo je da je prije istraživanja u Kaptolu jedini poznati primjer takvih posuda u Hrvatskoj bio par lonaca iz poznatog kneževskog groba u Martijancu. Broj posuda ukrašenih

na taj način koje su pronađene na kaptolskoj nekropoli u proteklih deset godina prešao je u dvoznamenkaste, a do sada su pronađene u pet tumula. Tumul 6 je posebno zanimljiv jer je vjerojatno jedina cjelina u Europi koja sadrži i posude ukrašene kositrenim lamelama i posudu ukrašenu brončanim pločicama. Isto tako vrlo rijedak oblik u kontekstu halštatskog kulturnog kompleksa predstavlja i posuda s četiri trakaste drške. Šalice i zdjela ukazuju da dio ovog materijala možda možemo tumačiti i kao komplet za ritualnu gozbu.

Formalna okupljanja ratnika oko gozbe ojačavala su, ako ne i stvorila, elitu željeznodobnih zajednica koja je u tim prigodama naglašavala svoj ekskluzivitet unutar vlastite zajednice i vjerojatno definirala unutrašnje ustrojstvo vladajućeg sloja. Istovremeno kontakti između različitih zajednica koji su se na razini viših slojeva vjerojatno odvijali najčešće upravo tijekom gozbi omogućavali su kulturni transfer između zajednica, ali i razmjenu dobara između susjednih ili udaljenih područja.

*Sl. 16. Kaptol-Gradci, tumul 6, pseudokernos
(foto B. Knez)*

*Sl. 17. Kaptol-Gradci, tumul 6, šalice i zdjela
(foto B. Knez)*

UMJESTO ZAKLJUČKA

U ovome trenutku posve je jasno da nalazi iz tumula 6 nemaju samo implikacije za razumijevanje početaka željeznog doba na prostoru sjeverne Hrvatske, nego oblikuju modele koji su primjenjivi i mijenjaju percepciju tog razdoblja i na daleko širem području. U svakom slučaju riječ je o priči koja je za sada nedovršena jer u sljedećih nekoliko godina očekujemo i završetak postupaka konzervacije i restauracije ostalih metalnih nalaza iz tumula 6, što će omogućiti cjelovit pristup proučavanju ovog izuzetnog nalaza. Osim toga danas znamo da nalazišta oko Kaptola nisu jedini halštatski lokaliteti u središnjoj i zapadnoj Slavoniji, pa čak niti u Požeškoj kotlini. U proteklih deset godina potvrdili smo postojanje još nekoliko većih halštatskih lokaliteta koji uključuju najmanje još dva velika središta sa grobljima pod tumulima. Sve to ukazuje da je u vrijeme starijeg željeznog doba Požeška kotlina u europskim okvirima bila izuzetna mikroregija, poput primjerice Dolenske!

U neku ruku to za Požešku kotlinu i nije iznenađenje. Zajednice koje su živjele na ovom prostoru često su svojim utjecajem daleko nadilazile svoja geografska ograničenja. Čini se da su naši prethodnici znali na izuzetan način iskoristiti sve što Požeška kotlina i danas pruža. Katkad mi to ne razumijemo jer miješamo prostornu kategoriju rubnog položaja s konceptom provincije koji je često stvar percepcije, a ne objektivne realnosti. Stoga istraživanje naše daleke prošlosti svakako ima i veoma suvremenu dimenziju. Sve što za sada naslućujemo o ovome malom, ali posebnom dijelu Hrvatske govori nam da u današnjem trenutku nismo mi na pragu ulaska u Europu, nego se Europa vraća kući – tamo gdje je nastajala i gdje je oduvijek bila. Naša je odgovornost kao punopravnih baštinka europskih korijena da toj i takvoj Europi pokažemo da smo odgovorno čuvali i proučavali naše zajedničko naslijeđe kako bi u budućim naraštajima mogli učiti na uspjesima i pogreškama naših prethodnika.

Zbog svega toga nadamo se da ćemo imati sposobnosti, snage i mogućnosti i u novom okruženju tijekom sljedećih godina nastaviti s odgonetanjem niza arheoloških zagonetki čiji odgovori leže skriveni između slavonskih gora. Dio toga je i velika priča o kaptolskim kneževima koji su kovali početke željeznog doba u ovom dijelu Europe, a koja će se u sljedećim godinama razotkrivati pred vama u srcu ove naše Zlatne doline.

*Sl. 18. Tumuli kod Tulnika, pogled iz zraka
(foto Z. Bartaky)*

1. SJEKIRA

Inv. br. POH-102/2012
Datacija: 8./7. st. pr. Kr.
Materijal: željezo
Dimenzije: v = 14,1 cm, š = 4,3 cm

Željezna plosnata sjekira s ručicama koja je u gornjem dijelu sužena i polukružno oblikovana. Sačuvana je samo jedna ručica. Donji dio sjekire proširen je s polukružno oblikovanom oštricom.

2. SJEKIRA

Inv. br. POH-101/2012
Datacija: 8./7. st. pr. Kr.
Materijal: željezo
Dimenzije: v = 17,1 cm, š = 4,9 cm

Željezna sjekira s tuljcem za nasad koji je ovalnog oblika. Po sredini stražnje strane vidljiv je spoj. Unutrašnjost tuljca ispunjena je ostacima drveta. Oštrica sjekire stanjena je i ravno oblikovana.

3. KOPLJE

Inv. br. POH-100/2012
Datacija: 8./7. st. pr. Kr.
Materijal: željezo
Dimenzije: v = 47,4 cm, š = 5,5 cm

Željezno koplje dugog ovalnog lista s naglašenim rebrom po sredini četvrtastog presjeka. Dugačak cijevasti tuljac za nasad, okruglog presjeka, sadrži ostatke drveta i ima sačuvane dvije rupe za zakovice. Sa stražnje strane tuljca vidljiv je spoj.

4. KOPLJE

Inv. br. POH-99/2012
Datacija: 8./7. st. pr. Kr.
Materijal: željezo
Dimenzije: v = 43,5 cm, š = 4 cm

Željezno koplje dugog uskog lista s blago izvučenim rebrom po sredini. Rebro je tanko, trokutastog presjeka. Dugačak cijevasti tuljac za nasad, okruglog presjeka, sadrži ostatke drveta. Ostaci drveta sačuvani su i s obje strane lista. Pri početku tuljca urezane su višestruke plitke linije. Sačuvane su i dvije rupe za zakovice, a sa stražnje strane tuljca vidljiv je spoj.

5. KOPLJE

Inv. br. POH-98/2012
 Datacija: 8./7. st. pr. Kr.
 Materijal: željezo
 Dimenzije: v = 44 cm, š = 4,1 cm

Željezno koplje dugog uskog lista s blago izvučenim rebrom po sredini. Rebro je tanko, trokutastog presjeka. Dugačak cjevasti tuljac za nasad, okruglog presjeka, sadrži ostatke drveta. Pri početku tuljca urezane su višestruke plitke linije. Sačuvane su i dvije rupe za zakovice, a sa stražnje strane tuljca vidljiv je spoj.

6. MAČ S KORICAMA

Inv. br. POH-115/2012
 Datacija: 10. - 8. st. pr. Kr.
 Materijal: bakrena slitina
 Dimenzije:
 a) Mač: duž = 50,6 cm, š = 4 cm
 b) Korice: de = 0,4 cm (traka)

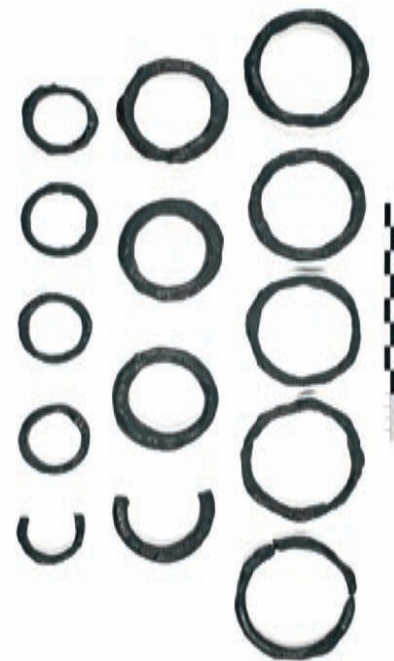
Mač s jezičastom drškom koja je blago proširena i profiliranih je rubova, a gornji dio drške račva se u dva dijela. Na dršci je sačuvana jedna, a na ramenu mača dvije zakovice. Sječivo mača je po sredini prošireno, dok se pri vrhu znatno sužava. Po sredini sječiva oblikovano je rebro pravokutnog presjeka. Uz mač su sačuvani i ulomci korica rađeni od uske brončane žice koja je bila namotana oko nekog lako propadljivog organskog materijala (drvo, koža). Vrh korica oblikovan je od punog lima u obliku stošca te ima dvije rupe za zakovice.

7. KONJSKA OPREMA

Inv. br. POH-116/2012
 Datacija: 8./7. st. pr. Kr.
 Materijal: bakrena slitina
 Dimenzije:
 a) Razvodnici remenja konjske orme: v = 1,6 cm, pr = 1,8 cm
 b) Košarasti privjesci remenja konjske orme: v = 1,1 cm, pr = 1 cm

Košarasti razvodnici konjske orme (2) načinjeni su od bakrene slitine. Kružnog su oblika s gornjim kalotastim i donjim cilindričnim dijelom koji ima četiri pravokutne perforacije. Mali košarasti privjesci (27) bili su sastavni dio konjske opreme. U cijelosti je sačuvano samo pet primjeraka, a sastoje se od gornjeg kalotastog i donjeg prstenastog dijela.

8. KOLUTOVI

Inv. br. POH-103/2012 – POH-114/2012
 Datacija: 8./7. st. pr. Kr.
 Materijal: željezo
 Dimenzije: pr = 2,9 – 4,9 cm

Željezni, zatvoreni kolutovi (12) kružnog oblika različite veličine s četvrtastim ili kružnim presjekom. Svi su sačuvani u cijelosti, osim jednog. Vjerojatno su bili sastavni dio konjske orme.

9. LONAC

Inv. br. POH-36/2010
Datacija: 8./7. st. pr. Kr.
Materijal: keramika
Dimenzije: v = 38 cm, pr = 47 cm

Duboki lonac izrazito uskog dna, naglašenog trbuha i stožastog vrata te izvijenog oboda. Površina je ugláčana i premazana grafitom. Na vratu i trbuhu smješten je ukras vodoravnih kanelura. Kanelure na trbuhu presječene su četirima okomito i nasuprotno postavljenim rogolikim aplikacijama. Lonac je ukrašen s nalijepljenim kositrenim lamelama koje na vratu posude tvore motiv meandra, a na trbuhu motiv spirala.

10. LONAC

Inv. br. POH-31/2010
Datacija: 8./7. st. pr. Kr.
Materijal: keramika
Dimenzije: v = 27 cm, pr = 40 cm

Duboki lonac, crne glačane površine premazane grafitom. Ima izrazito usko dno, široki, naglašeni trbuh, kratki, cilindrični vrat i blago izvijen obod te četiri široke trakaste ručke koje izlaze iz oboda lonaca i spuštaju se na trbuh. Trbuh posude ukrašen je višestrukim urezanim linijama koje tvore motiv u obliku slova „V“.

11. LONAC

Inv. br. POH-28/2010
Datacija: 8./7. st. pr. Kr.
Materijal: keramika
Dimenzije: v = 38,5 cm, pr = 44,5 cm

Duboki lonac izrazito uskog, ravnog dna, naglašenog trbuha i stožastog, visokog vrata te ravno izvijenog oboda. Površina posude je glačana, crne boje, premazana grafitom. Na vratu i trbuhu smješten je ukras vodoravnih kanelura. Kanelure na trbuhu presječene su četirima okomito i nasuprotno postavljenim rogolikim aplikacijama, a ispod njih su utisnuti koncentrični krugovi. Vrat i trbuh posude ukrašeni su kositrenim aplikacijama koje tvore motiv meandra.

12. LONAC

Inv. br. POH-20/2010
Datacija: 8./7. st. pr. Kr.
Materijal: keramika
Dimenzije: v = 39 cm, pr = 45,5 cm

Duboki lonac crne, glačane površine premazane grafitom. Posuda ima izrazito usko dno, naglašen, zaobljen trbuh i visok stožast vrat te ravno izvučen obod. Vrat i trbuh posude ukrašeni su vodoravnim kanelurama. Kanelure na trbuhu presječene su četirima okomito i nasuprotno postavljenim rogolikim aplikacijama, a ispod njih su utisnuti koncentrični krugovi. Na vratu i trbuhu nalijepljene su brončane aplikacije trokutastog oblika.

13. LONAC

Inv. br. POH-14/2010

Datacija: 8./7. st. pr. Kr.

Materijal: keramika

Dimenzije: v = 29 cm, pr = 35 cm

Duboki lonac bikoničnog oblika. Ima usko dno, naglašen trbuh i kratki cilindrični vrat te ravno izvijen obod. Ispod oboda ukas je plitkih, vodoravnih kanelura. Trbuh posude ukrašen je vodoravnim facetiranjem s četirima nasuprotno postavljenim bradavičastim ispupčenjima. U gornjem dijelu trbuha apliciran je ukas od kositrenih lamela koje tvore motiv svastike.

14. ZDJELA NA NOZI

Inv. br. POH-27/2010

Datacija: 8./7. st. pr. Kr.

Materijal: keramika

Dimenzije: v = 10 cm, pr = 22 cm

Plitka zdjela širokog tijela na visokoj šupljoj nozi. Posuda je bikoničnog oblika s kratkim cilindričnim vratom te blago izvijenim obodom. Rame posude je ukrašeno s četirima nasuprotno postavljenim dvostrukim bradavičastim ispupčenjima. Unutrašnjost posude ukrašena je plitkim kanelurama koje se iz središta posude zrakasto šire prema rubu gdje prelaze u koncentrične krugove.

15. PLITICA

Inv. br. POH-12/2010

Datacija: 8./7. st. pr. Kr.

Materijal: keramika

Dimenzije: v = 5,8 cm, pr = 19 cm

Plitka zdjela crne, glačene površine. Jednostavnog oblika, širokog tijela i uskog, ravnog dna. Obod posude blago je uvučen prema unutrašnjosti. S vanjske je strane ukrašena kosim facetiranjem i jednom ušicom.

16. PLITICA

Inv. br. POH-16/2010

Datacija: 8./7. st. pr. Kr.

Materijal: keramika

Dimenzije: v = 6,2 cm, pr = 17 cm

Plitka zdjela polukuglastog oblika, uskog, ravnog dna i blago uvučenog oboda prema unutrašnjosti. Ukrašena je s dva bradavičasta ispupčenja koja su nasuprotno postavljena na ramenu posude.

17. PLITICA

Inv. br. POH-17/2010 plitica
Datacija: 8./7. st. pr. Kr.
Materijal: keramika
Dimenzije: v = 7,5 cm, pr = 18 cm

Plitka zdjela polukuglastog oblika, uskog, ravnog dna i blago uvučenog oboda prema unutrašnjosti. Ukrašena je s dva bradavičasta ispupčenja i dvije ušice koje su nasuprotno postavljene na ramenu posude.

18. PLITICA

Inv. br. POH-18/2010
Datacija: 8./7. st. pr. Kr.
Materijal: keramika
Dimenzije: v = 6,8 cm, pr = 18 cm

Plitka zdjela crne glačane površine. Jednostavnog je oblika, širokog tijela, uskog, ravnog dna i blago uvučenog oboda. S vanjske strane oboda ukrašena je vodoravnim facetiranjem i s tri bradavičasta ispupčenja.

19. ZDJELA

Inv. br. POH-21/2010
Datacija: 8./7. st. pr. Kr.
Materijal: keramika
Dimenzije: v = 10 cm, pr = 31 cm

Zdjela širokog tijela s ravnim dnom, zaobljenog trbuha i izvijenog oboda. Trbuh posude ukrašen je s vanjske strane vodoravnim facetiranjem te s dva nasuprotno postavljena bradavičasta ispupčenja. Unutrašnja strana oboda ukrašena je višestrukim kratkim i plitkim kanelurama koje su koso postavljene.

20. ŠALICA

Inv. br. POH-34/2010
Datacija: 8./7. st. pr. Kr.
Materijal: keramika
Dimenzije: v = 7,7 cm, pr = 13,4 cm

Polukuglasta šalica s visokom ručkom koja nadvisuje obod. Obod šalice je uvučen prema unutra, s vanjske strane ukrašen vodoravnim facetiranjem. Dno šalice blago je udubljeno (omfalos dno).

21. ŠALICA

Inv. br. POH-25/2010

Datacija: 8./7. st. pr. Kr.

Materijal: keramika

Dimenzije: v = 6 cm, pr = 11 cm

Šalica polukuglastog oblika s jednom ručkom koja nadvisuje obod. Obod šalice uvučen je prema unutrašnjosti, a dno je udubljeno (omfalos dno).

22. ŠALICA

Inv. br. POH-24/2010

Datacija: 8./7. st. pr. Kr.

Materijal: keramika

Dimenzije: v = 8,1 cm, pr = 11,5 cm

Polukuglasta, jednostavna šalica s visokom trakastom ručkom koja nadvisuje obod. Obod šalice je uvučen, a dno udubljeno (omfalos dno).

23. ŠALICA

Inv. br. POH-22/2010

Datacija: 8./7. st. pr. Kr.

Materijal: keramika

Dimenzije: v = 7,4 cm, pr = 12,5 cm

Šalica bikoničnog oblika, zaobljenog dna, naglašenog trbuha i kratkog, cilindričnog vrata te ravnog oboda. Ima jednu trakastu, visoku ručku koja nadvisuje obod. Površina je glačana, crne boje, premazana grafitom.

IMPRESSUM

Izdavač:

Gradski muzej Požega
www.gmp.hr
e-mail: info@gmp.hr

Za izdavača:

Mirjana Šperanda, prof.

Autori:

Dipl. arh. Mirela Pavličić
dr. sc. Hrvoje Potrebica

Lektura i korektura:

Vesna Zvečić, prof.

Fotografije:

Zoltan Bartaky
Damir Doračić
Boris Knez
Hrvoje Potrebica

Crteži:

Martina Rončević

Grafičko oblikovanje i tisak:

Grafika d.o.o., Osijek

Naklada:

300 komada

ISBN 978-953-7838-03-4

ISBN 978-953-7838-03-4

